



LUNDS UNIVERSITET

Centrum för teologi och religionsvetenskap

Om barmhärtighet och goda gärningar i  
Gregorios av Nyssas *De pauperibus amandis*

**Marie Grangården**

Vårterminen 2012

Teologi: Examensarbete för kandidatexamen

KRE004, 15 hp

Handledare: Samuel Rubenson

Examinator: Samuel Rubenson

# Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
a. Ämnesval.....	2
b. Syfte, frågeställning och metod.....	2
Syfte och frågeställning.....	2
Metod och struktur.....	3
c. Forskningsöversikt.....	3
d. Material och bakgrund.....	4
Gregorios av Nyssa.....	5
Målgrupp.....	6
2. Första predikan – <i>De beneficentia</i> .....	6
a. Kommentar.....	6
b. Struktur.....	6
c. Genomgång med citat av och förklaring till bärande paragrafer.....	7
3. Andra predikan – <i>In illud: quatenus uni ex his fecistis mihi fecistis</i> .....	9
a. Kommentar.....	9
b. Struktur.....	10
c. Genomgång med citat av och förklaring till bärande paragrafer.....	10
4. Analys av motiv och argument.....	13
a. Fattiga och rika: människan och människovärdet.....	13
De fattiga.....	13
Rikedomens problem.....	14
Skapade till gudslighet.....	14
En passiv roll för den fattige – som en skatt och som frälsningsmedel.....	15
En aktiv roll för den fattige – som Guds medhjälpare och vittne.....	15
b. Barmhärtighet och goda gärningar: Guds handlande och vårt.....	16
Jämvikten.....	16
Den goda gärningen / barmhärtighet.....	17
Gud som förebild.....	17
Samhörigheten: alla delar vi samma natur och samma arv.....	18
5. Sammanfattande slutsats – Teologiska motiveringar till barmhärtighet funna i <i>De pauperibus amandis</i> .....	19
Värdet - antropologiska reflexioner.....	19
Imitatio - soteriologiska reflexioner.....	20
Enheten - ontologiska reflexioner.....	21
Till slut – en sammanfattning.....	21
Summary.....	22
Bibliografi.....	23
Källor.....	23
Litteratur.....	23

# 1. Inledning

## a. Ämnesval

Barmhärtighet är ett vackert ord med lite gammaldags klang. I kristna kretsar är det ett av de fina orden vi ärver av tidigare generationer och vi vet med oss att det är en dygd, något vi bör ägna oss åt, men vad innebär det?

I grunden förstår vi nog att barmhärtighet är en praktisk form av kärlek som alltid har ett fokus på den andre, eller nästan som vi säger ibland med ett annat av de där orden som inte används frekvent längre. Att ha fokus på den andre, den som inte är jag, den som jag kanske inte ens känner, är inte självklart i dagens individcentrerade kultur. Jag vill förstå barmhärtighet på ett djupare plan, för att kunna stärka tänkandet runt dessa frågor idag. Därför känns det angeläget att undersöka vad den teologiska drivkraften bakom den kristna barmhärtigheten kan vara.

Ifrån kyrkans första århundraden finns det många traditioner och uttryck som kan berika vårt sätt att se på kyrka, tro och teologi idag. Detta fascinerade mig redan tidigt och i mina studier fokuserade jag mig främst på den tidiga kyrkohistorien, patristiken. Under grundutbildningen fick jag förmånen att delta i patristikseminariet vid CTR i Lund och jag studerade även Early Christian Spirituality vid University of Durham, UK. Med dessa erfarenheter i bagaget är det naturligt för mig att vända mig till den tidiga kyrkan för att finna en teologiskt grundad motivering till barmhärtighet.

300-talet i det romerska riket är en tid inte alls så olik vår som man kan tro. Den tidens utmaningar är inte samma som vår tids, men mönstret är liknande. Det var också ett samhälle i förändring med många röster som ropade och rörelser som drog åt olika håll.

Jag väljer en av dessa röster att bli mitt sällskap i sökandet, Gregorios av Nyssa, han är en av de kappadokiska fäderna som under 300-talets senare del predikade *om kärleken till de fattiga*. Jag hoppas att hans utläggning kan berika min förståelse av teologin bakom dygden barmhärtighet.

## b. Syfte, frågeställning och metod

### Syfte och frågeställning

I uppsatsen studerar jag två predikningar av Gregorios som handlar om barmhärtighet och goda gärningar, för att i dem söka efter de teologiska motiveringar till barmhärtighet och goda gärningar som kan finnas där.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur Gregorios motiverar barmhärtighet och goda gärningar och varför han gör det på detta sätt. Jag är alltså inte bara ute efter vad han skriver utan är framför allt ute efter de bakomliggande och inte explicit uttryckta grundföreställningarna som motiverar barmhärtighet och goda gärningar.

Under arbetets gång kommer vi även få svar på följande frågor. Vilken är predikningarnas kontext? Till vem riktar de sig? Mot vilka bör det visas barmhärtighet och hur beskrivs de i predikningarna? På vilket sätt ska barmhärtigheten utföras? Vad motiverar församlingen till det?

## Metod och struktur

När jag börjar studera begreppet blir det tydligt att jag inte kan hänga fast i själva ordet, själva *glosan* barmhärtighet. Det är inte ett sådant ord, framför allt tar det sig istället praktiska uttryck, det är det som är det viktiga med barmhärtighet. För att komma åt min fråga får jag bredda studiet till barmhärtighet och handlingen som den leder till; den goda gärningen.

Uppsatsen bygger på en närläsning av de två predikningarna i *De pauperibus amandis*. Resultatet har sedan analyserats och exempel, argument och modeller för barmhärtighet och goda gärningar som används av Gregorios lyfts fram. Detta har jag sedan tolkat och ordnat utifrån grundläggande teologiska motiveringar och sedan sammanfattat i tre kategorier: människosyn, soteriologi och ontologi. Metoden är alltså både analytisk och hermeneutisk.

Efter det inledande kapitlet med presentation av tidigare forskning, själva materialet och kort bakgrund kommer predikningarna presenteras med kommentar och struktur och viktigare delar av argumentationen. Därefter lyfter jag fram de punkter som bidrar till en förståelse av de teologiska motiveringarna till barmhärtighet och goda gärningar. Dessa presenteras sedan i en sammanfattande slutsats.

## c. Forskningsöversikt

Forskning om de fattiga och om olika sätt att förhålla sig till och hjälpa de fattiga under senantiken har under 1900-talet ofta utgått ifrån ekonomiska och sociologiska perspektiv. Särskilt relevant för studiet av de kappadokiska fädernas fattigdomspredikningar är studierna gjorda av Paul Veyne, Evelyn Patlagean och Peter Brown. Veyne har satt fokus på den kontext med gåvoekonomi och euergetism som är relevant för kappadokiernas predikningar och den kultur i vilken de mottogs. Patlagean argumenterar för kontinuiteten mellan dessa redan befintliga koncept och de nya 'välgörenhetsrelationerna' som växer fram under senantiken, och som kappadokiernas predikningar är en del av. Brown visar på kyrkans plats och biskoparnas drivande roll i detta skifte mellan den tidigare modellen av euergetism och den framväxande kristna välgörenheten och hur det även påverkade den framväxande teologin.<sup>1</sup>

Det finns många fler forskare som har gjort viktiga bidrag till forskningen på detta område. För mer komplett genomgång av tidigare forskning hänvisar jag till Holman och framför allt till Allen et al., vilken är publicerad 2009 och som därmed fått med flera nyare studier i sin översikt.<sup>2</sup>

Ämnet håller fortsatt stort intresse och på senare år har det publicerats flera artikelsamlingar där frågan om fattigdom, rikedom, makt och kyrkans roll i förhållande till detta i senantiken behandlas, tex: *Poverty in the Roman World* eds. M. Atikins & R. Osborne 2006, *Wealth and Poverty in Early Church and Society* ed. Holman 2008, *Prayer and Spirituality in the Early Church: Poverty and Riches* eds. G.D. Dunn, D. Luckensmeyer & L. Cross 2009. *Preaching Poverty in Late Antiquity: Perceptions and Realities* eds. Allen, Niel & Mayer 2009.

När man preciserar frågan till just den teologiska motiveringen till utövandet av barmhärtighet och goda gärningar mot de fattiga blir det genast glesare mellan studierna eftersom de flesta studier är inriktade på andra aspekter av frågan om fattigdom och barmhärtighet: strukturella problem, skapande av de fattiga som klass, fattigdom som ideal, fattigdom och klosterväsendet etc.

Problemet uttrycks väl i en not i Holmans inledning där hon diskuterar det faktum att Stanislas Giets i sitt arbete om Basileios den Store, *Les idées et l'action sociales de Saint Basile*, inte nämner

1 Holman s. 11, 17 & 18, Brown s.7f

2 Holman s. 6ff, Allen s. 15ff

något alls om teologi i relation till barmhärtighet och fattighjälp.

[...] he seems to hold it as a universally recognized religious good that needs no explanation.<sup>3</sup>

Och det sammanfattar forskningsläget ganska bra i just denna smala fråga.

Susan R. Holman har dock lyft frågan om teologin i de kappadokiska fädernas fattigdomspredikningar i sitt arbete *The Hungry are Dying: Bishops and Beggars in Roman Cappadocia* från 2001. Det är detta arbete som först fångade mitt intresse för dessa predikningar av Gregorios av Nyssa. Holman menar att predikningar om fattigdom och barmhärtighet tidigare ofta har sorterats undan som teologiskt mindre intressanta, men att de är mycket väl värda att studera ur det perspektivet.<sup>4</sup> Holman har i sitt arbete studerat dessa predikningar främst med fokus på de ofrivilligt fattiga och deras roll i den framväxande inkarnationsteologin, där de fattiga mer och mer identifieras med Kristus.

Intressant för den här uppsatsen är även Brian E. Daleys artikel *Building a new city: The Cappadocian Fathers and the Rethoric of Philantrophy* ur *Journal of Early Christian Studies* 7 (1999), där han behandlar just de fattigdomspredikningar som Holman fokuserar på och som också är aktuella här. Daley argumenterar i sin artikel för att den Basileias, ett center för sjuk- och fattigvård, som byggdes utanför Cesarea var ett mycket medvetet drag av kappadokierna, som en del i att reformera den grekiska kulturen och samhället i kristen riktning. Daley är mest intresserad av skärningspunkten mellan klassisk grekisk bildning och makt och den framväxande kristna traditionen, en skärningspunkt som närmast personifieras av de kappadokiska fäderna och deras släkter.

Även Allen, Neil & Mayers har studerat fattigdomspredikningar i sitt arbete *Preaching Poverty in Late Antiquity: Perceptions and Realities* från 2009. Tyvärr, för mitt arbete, tar de inte upp Gregorios av Nyssa eller någon av de andra kappadokiska fäderna, men väl Johannes Chrysostomos, Augustinus och Leo I. Intressant är deras diskussion kring frågor om att använda predikan som källa jämfört andra genrer, och om hur vår moderna syn på fattigdom påverkar studiet av fattigdom i senantiken.

#### d. Material och bakgrund

Mitt material är två predikningar av Gregorios av Nyssa som handlar om att visa barmhärtighet mot de fattiga. De är kända under sina latinska namn, den första kallas *De beneficentia* - Om goda gärningar, den andra *In illud: Quatenus uni ex his fecistis mihi fecistis* - Om ordet: Vem som än har gjort det mot en av dessa har gjort det mot mig, tillsammans kallas de *De pauperibus amandis* - Om kärleken till de fattiga.

Texterna återfinns i engelsk översättning av Susan Holman i hennes bok *The Hungry are Dying – Beggars and Bishops in Roman Cappadocia*.<sup>5</sup> Jag har i huvudsak utgått från denna översättning i mitt arbete. I grekiskt original finns de i *Patrologia Graeca* vol. 46.<sup>6</sup> I de fall jag har använt grundtexten har jag hämtat texterna ur PG 46 från internet, se källförteckningen.

---

3 Holman s. 13 not 59

4 Holman s. vii

5 Holman s. 193ff

6 PG 46.453-70 & PG 46.471-90. De finns även i CPG 3196, GNO 9.1:93-127, denna uppgift är hämtade från Holman s. 183.

För att göra texten mer hanterbar har jag delat in och numrerat den kronologiskt efter styckeindelningen i Holmans översättning.<sup>7</sup> Numreringen är alltså min egen.

Dateringen av texterna är osäker, men det är tydligt att predikningarna är sprungna ur en period av svåra omständigheter i regionen. Åsikterna om dateringen i tidigare forskning skiftar från ca år 372 till 382. Jean Danielou tex menar att de är hållna under fastan 382.<sup>8</sup> Holman lutar mer åt 372, Gregorios första år som biskop i Nyssa. Om jag läser Holman rätt öppnar hon även för en ännu tidigare datering, men släpper frågan eftersom det faktiskt inte går att finna ett exakt svar.<sup>9</sup> Daley spinner vidare på den tråden och diskuterar en datering mellan 369 och 372, och att predikningarna i så fall skulle vara hållna i Cesarea där Daley tänker sig att Gregorios kunde verkat som presbyter under Basileios en tid före sin biskopsvigning 372.<sup>10</sup> Av fastetemat och valet av bibeltexter brukar det antas att predikningarna är hållna under fastan före påsk.<sup>11</sup>

I utomstående källor finns två större kriser beskrivna som kan ha orsakat Gregorios att skriva dessa predikningar. Dels kan det vara den allvarliga klimatrelaterad kris med torka och missväxt i området som uppstod under 369.<sup>12</sup> Dels kan det vara en kris av mer politisk art orsakad av en invasion av goter i mindre asien år 377.<sup>13</sup> Av dessa två ser jag den första som en mer trolig orsak än den andra.

## Gregorios av Nyssa

Gregorios av Nyssa räknas som en av de tre kappadokiska fäderna. Han föddes ca 335 som ett av tio syskon i en aristokratisk familj i Cesarea i Kappadokien. Familjen var kristen sedan flera generationer tillbaka. Gregorios blev inte utbildad vid någon av de stora skolorna i Konstantinopel eller Aten, dock fick han en mycket bra klassisk utbildning. Han ska ha varit gift, det finns dock mycket knappa uppgifter om det, och han arbetade som retor innan han gick in på den kyrkliga banan. Gregorios blev utsedd till biskop i Nyssa 372 av sin bror Basileios av Cesarea som behövde stärka sin kyrkopolitiska ställningar i området. I början av sin tjänst som biskop mötte han flera svårigheter, han fick utstå hård kritik från sin bror och efter lokala kontroverser i Nyssa blev han till och med skickad i exil av den kyrkliga oppositionen under åren 376-378. Därefter vände det dock till det bättre för honom, hans författarskap blommar upp och han blir en eftertraktad predikant och kyrkopolitiker. Han deltar vid flera viktiga koncilier under åren 379-394. Han avlider någon gång efter konciliet i Konstantinopel 394, vi vet inte exakt när.<sup>14</sup>

Som teolog står Gregorios i den Alexandrinska traditionen, han är mycket inspirerad av Origines. Han hålls som den mer filosofiskt och mystiskt lagde av kappadokierna och han har starka influenser från mellanplatonism och tidig nyplatonism i sitt teologiska tänkande.<sup>15</sup>

---

7 Enkel kronologisk numrering stycke för stycke: 1.1, 1.2 osv för De beneficentia, 2.1, 2.2 osv för In illud.

8 Daley s. 449, Holman s. 147

9 Holman s. 146f

10 Daley s. 450 & s. 455

11 Daley s. 453

12 Daley s. 441

13 Holman s. 147

14 Drobner s. 277f, Hidal s. 9f

15 Drobner s. 280

## Målgrupp

Målgruppen för dessa predikningar är primärt den församling som fick höra dem predikade och då särskilt de bemedlade delarna av församlingen. Vilken församling vi tror att det är beror på hur vi ställer oss i dateringsfrågan. Om man väljer en datering år 372 eller senare kan man anta att det är församlingen i Nyssa som är mottagare eftersom Gregorios var biskop där. Dristar man sig till en datering före år 372 är det mest troligt att det är församlingen i Cesarea som är åhörarna, och att det då skedde under Basileios överinseende. Oavsett vilken församling det gäller så vill Gregorios utöva påtryckning på dem som har mycket att dela med sig i den svåra situationen i staden, som nu på grund av kris har fyllts av flyktingar och andra nödställda i mycket större utsträckning än normalt. I början av *De beneficentia* hänvisar han till tidigare undervisning då han talat om att lägga band på kockar och serveringspersonal under fastan, vilket onekligen verkar riktat till mer bemedlade hushåll, men han breddar även perspektivet när han tar upp invändningen 'jag är också fattig' där han beskriver hur många kan ge lite för att tillsammans avhjälpa nöden.<sup>16</sup> Dock är det de rika som är den huvudsakliga målgruppen för predikningarna, liksom för en mycket stor del av de patristiska texterna gällande de fattiga och fattigdomsideal vid denna tid.<sup>17</sup>

## 2. Första predikan – De beneficentia

### a. Kommentarer

De beneficentia är en fastepredikan med stort fokus på de fattiga. Den är omväxlande och elegant, den rör sig över flera aspekter av fasta, välgörenhet och de fattiga och utsatta. Den innehåller även abstrakta inslag i undervisningen, som tanken om gudomliggörelsen och människans gemensamma natur. I predikan uppmanas församlingen till att dela med sig av sina resurser och göra goda gärningar, och genom detta lindra de utsattas nöd. Jag har funnit två viktiga anledningar till att visa sådan barmhärtighet i Gregorios undervisning. Den ena anledningen är förebilden, Gud själv, och den andra är den djupa samhörigheten, släktskapet, mellan alla människor. Båda anledningarna står så att säga under domens skugga, men jag väljer att inte diskutera domen eller rädsla för domen som ett argument i sig. Även om hotet om domen används i denna predikan, och ännu tydligare i nästa, så uppfattar jag inte att Gregorios använder domen som ett argument per se för att församlingen ska hjälpa de fattiga och sjuka. Domen beskrivs som en konsekvens inte en anledning.

I predikan använder Gregorios flertalet retoriska grepp, tex fråga/svar, upprepningar, par-/motsatser i grupper om tre, fyra eller sju. Han använder flera egna bilder och liknelser för att ge liv åt framställningen. Bibeln citeras och refereras frekvent, ganska jämnt fördelat mellan gamla och nya testamentet, 7 respektive 9 referenser.

### b. Struktur

Denna predikan är konstruerad i åtta delar med olika fokus/teman. Här presenteras delarnas innehåll översiktligt med några få förklarande ord.

<sup>16</sup> Holman s. 193(1.2) & 195(1.9)

<sup>17</sup> Grig s. 159

I: Inledning (stycke 1.1, 1.2). Predikan inleds med en bild om undervisningens villkor och kort sammanfattning av tidigare undervisning om fasta.

II: Rätt fasta (stycke 1.3, 1.4). Därefter följer en del som definierar vad som är rätt fasta, rätt förhållningssätt. Tar här upp den filosofiska vägen som exempel.

III: Praktisk undervisning (stycke 1.5, 1.6, 1.7). I nästa del blir undervisningen mer praktisk. Gregorios beskriver situationen som råder i staden, att de fattiga inte har drabbats pga egen skuld, och hur församlingen bör agera.

IV: Uppdraget (stycke 1.8, 1.9, 1.10). Här preciseras uppdraget än mer, de fattigaste fattiga – de som är både sjuka och fattiga bör vara främsta målet för församlingens välgörenhet. Barmhärtighet mot dessa ger inte förlust, det belönas. De fattiga är frälsarens avbild och de är församlingens hjälp.

V: Domen och den goda gärningen (stycke 1.11, 1.12, 1.13). Domen beskrivs ingående och Gregorios förklarar att den ska lära församlingen värdet av den goda gärningen. Denna gärning beskrivs och Gud utpekas som den förste utföraren av goda gärningar, genom skapelsen, upprätthållandet av densamma och kunskapen om tingens ordning som 'Gud gett sin tjänare Jakob'.

VI: Egoism vs gudslighet (stycke 1.14, 1.15, 1.16, 1.17). Människans egoism beskrivs och Gregorios uppmanar församlingen att använda sina resurser för Gud istället. När det sker leder det till gudslighet. Lockar med belöning och vädjar till församlingens förnuft och intelligens. Arvet bör delas lika, gåvorna bör brukas, inte missbrukas.

VII: Konsekvenser (stycke 1.18, 1.19, 1.20, 1.21). Här följer syndens konsekvenser. Gregorios beskriver ingående vad som sker i frossarens hus och vad som sker utanför hans dörr. Synden är alltså dubbel. Livets gång och flyktighet/korthet används som motivation inför domens allvar och ansvaret för våra handlingar.

VIII: Avslutning (stycke 1.22). Avslutande uppmaning och bön.

### c. Genomgång med citat av och förklaring till bärande paragrafer

Vi ska nu se på de viktigaste punkterna ur denna predikan med hänsyn till vårt ämne.

Efter den inledande delen kommer Gregorios i del II, som handlar om den rätta fastan, till förmaningar och undervisning om den andliga aspekten av fastan och självkontroll i förhållande till rättvisa och begär efter pengar.

It is on this account that abstinence from food was enjoined. Abstain now from evil. Practice self-control in your appetite for other people's belongings! Renounce dishonest profits! Starve to death your greed for Mammon. Let there be nothing at your house that has been aquired by violence or theft. What good is it to keep meat out of your mouth if you bite your brother with wickedness? What good does it serve you to observe a strict frugality at home if you unjustly steal from the poor? What kind of piety teaches you to drink water while you hatch plots and drink the blood of a man you have shamfully cheated?<sup>18</sup>

Han tar upp Judas som exempel, denne fastade med de andra lärjungarna men vann inte sin frälsning för det eftersom han inte kunde kontrollera sin girighet. Nej, den yttre och inre fastan måste stämma överens annars ger det inget.

To what advantage is a fasting of the body if the spirit is not clean? It is no use if the chariot is well-built and the team of horses well disciplined, if the charioteer is insane. [...] All out austerity likewise does no good unless it nurtures other virtues and receives them as companion.<sup>19</sup>

---

18 Holman s. 193

19 Holman s. 194



I del III som innehåller mer praktisk undervisning börjar Gregorios med att tala om de fattiga som samlats i staden. Han beskriver deras tillvaro mycket målande för att sedan poängtera att det inte är deras lott från födseln att vara drabbade och han uppmanar församlingen att bistå dem, när de gör det undgår de två onda ting.

This life of theirs, wandering and brutal, was not that assigned to them by birth but results from their tribulations and their miseries.

Assist these people, you who practice abstinence. Be generous on behalf of your unfortunate brethren. That which you withhold from your belly, give to the poor. Let a fear of God level out the differences between you and them: with self-control, carefully avoid two contrary evils: your own gorging and the hunger of you brethren.<sup>20</sup>

I del IV preciseras uppdraget till att gälla de sjukaste av de fattiga, de som är allra mest utsatta. Gregorios tar ett tvärtom-grepp på frågan och beskriver dessa samhällets bottenkrap som en skatt församlingen ska vårda.

Let everyone take care of his neighbors. Don't let someone else treat those in your neighborhood. Don't let another rob you of the treasure laid up for you. Embrace the wretched as gold: [...] <sup>21</sup>

Han fortsätter med att ta upp en invändning mot givande 'Jag är också fattig', och besvarar den med hänvisning dels till byggandet av tabernaklet i berättelsen om uttåget ur Egypten och dels till änkans skärv i Lukasevangeliet.<sup>22</sup> I båda sammanhangen bidrar var och en med det den har. På samma sätt kan någon nu ge bröd, en annan vin o.s.v. och tillsammans kommer man på så sätt att avhjälpa nöden. Han går vidare med en uppmaning till församlingen att inte förakta de utslagna, utan att se deras värde istället.

Do not despise those who are stretched out on the ground as if they merit no respect. Consider who they are and you will discover their worth. They bear the countenance of our Savior.<sup>23</sup>

Dessa fattiga är inte bara lika frälsaren, de är även Guds medhjälpare och kan bli vittnen till vår fördel i domen.

The poor are the stewards of our hope, doorkeepers of the kingdom, who open the door to the righteous and close it again to the unloving and misanthropists. These are vehement and good advocates. They defend and prosecute not by speaking, but by being seen by the judge. For the deed done to them cries out to the one who fathoms the heart in a voice clearer than the herald's trumpet.<sup>24</sup>

I del V som handlar om domen och den goda gärningen förklarar Gregorios att de som inte undkommer domen blir fällda just på grund av sina gärningar. Den utförliga beskrivningen av domscenen är till för just detta, att lära församlingen värdet av att göra goda och rätta gärningar. Han ger den goda gärningen sju beskrivande namn, den liknas också vid domaren på en idrottstävling som delar ut pris till deltagarna och till slut toppar han det med att beskriva den goda gärningen som ett eget väsen som är Guds assistent. Efter detta påpekar han upprepade gånger att det är Gud som är den förste att göra goda gärningar och därmed vår förebild.

It is God Himself, who in the first instance manifests Himself to us as the author of good and philanthropic deeds: the creation of the earth, [...] <sup>25</sup>

You see, God is the original designer of good deeds, nourishing the starving, watering the thirsty, clothing those who are naked, as has been said earlier.<sup>26</sup>

---

20 Holman s. 194

21 Holman s. 195

22 2 Mos 25:1-7 och Luk 21:1-4

23 Holman s. 195 countenance=prósopon

24 Holman s. 195

25 Holman s. 196

26 Holman s. 196

And thus God, the founder of good works, provides for our needs with richness and kindness.<sup>27</sup>

I del VI tar Gregorios upp problemet med människans egoism som står i motsats till Guds goda exempel.

But as for us, each letter of the Bible teaches us to imitate our Savior and creator – as much as mortal can try to imitate eternal – yet we monopolize all for our own pleasure in that we spend our fortune on pleasures, in that we accumulate it in capital for our heirs.<sup>28</sup>

Församlingen borde istället visa barmhärtighet och göra goda gärningar, det följer mer gott av det – det gudomliggör utövaren.

Mercy and good deeds are works God loves; they divinize those who practice them and impress [or, stamp] them into the likeness of goodness, that they may become the image of the Primordial Being, pure, who surpasses all intelligence.<sup>29</sup>

Han följer upp med löfte om belöning för ansträngningen, både i detta liv och i nästa, och han vädjar till deras förnuft och intelligens i frågan om var det är bäst att ha sin rikedom.

Try to acquire riches that will never abandon their master. Moderate your life's needs. Don't retain everything for yourself, but share with the poor, who are the favorites of God. All belong to God, our common father. And we are all brothers of the same race. It is best and more just that brothers reap an equal part of the heritage.<sup>30</sup>

Ja, arvet bör delas framhåller Gregorios åter och han använder vargen och hunden som goda exempel, eftersom de äter tillsammans med sina artfränder, i motsats till den egoistiska människan.

I del VII förklarar Gregorios att den rikes synd har konsekvenser både för honom själv och för den fattige. Den rikes ansvar sträcker sig alltså mycket längre än till honom själv.

Twofold is the sin that reigns in this house of shame: one is the excess of the drunkards, the other the hunger of the poor who have been driven away.<sup>31</sup>

Han beskriver sedan hur ansvaret för våra resurser oroar oss och att vi ofta inte hinner njuta av det vi samlat på hög innan döden kommer och det är försent. Gregorios avslutar med att tala om vikten av att vara förberedd inför slutet och uppmanar församlingen till att följa Mose exempel i detta.

### **3. Andra predikan – *In illud: quatenus uni ex his fecistis mihi fecistis***

#### **a. Kommentar**

*In illud* är en predikan över talet om människosonens dom i Matt 25:31-46, utöver den texten använder Gregorios flertalet andra bibelställen för sin undervisning, tillsammans 13 referenser från nya testamentet och 1 från gamla testamentet. Liksom i *De beneficentia* använder han flera egna bilder, liknelser och retoriska grepp för att förstärka sin framställning. Predikan har en kraftfull och

---

27 Holman s. 197

28 Holman s. 197

29 Holman s. 197

30 Holman s. 197

31 Holman s. 198

emotionell ton, den skiftar mellan vädjande, hotande och lockande. Den domineras helt av beskrivningen av domen och av de fattiga drabbade av sjukdom, mot den bakgrunden tar Gregorios upp frågan om människors enhet, de sjukas människovärde och den fattige som frälsningsmedel.

Att läsa de två predikningarna i följd får mig att tänka att Gregorios måste haft möjlighet att utvärdera resultatet av sin första predikan och kanske inte tyckte han fick nog effekt av den, därför fokuserar han mer och tar i hårdare i den andra för att få församlingen att reagera mer och agera.

## **b. Struktur**

Denna predikan innehåller sju delar, vilka kan presenteras kortfattat som följer.

I: Inledning (stycke 2.1, 2.2, 2.3). Inledning med utförlig beskrivning av domen, hur Gregorios själv påverkas av den scenen och reflektioner över återkomsten och Guds närvaro i världen.

II: Rätta vägen och samhörighet (stycke 2.4, 2.5, 2.6, 2.7). Börjar undervisa om den rätta vägen, beskriver de nödlidande och lyfter fram att vi är samma natur som de och vi delar en och samma verklighet.

III: De sjukas öde (stycke 2.8, 2.9). Fortsätter med att beskriva de sjukas öde. Poängterar att de är skapade till Guds avbild, framhåller människovärdet. Söker väcka medlidande med de sjuka genom en räkka 'Vad är värst'-frågor.

IV: Enhet, värde och frälsningsmedel (stycke 2.10, 2.11). Lyfter skillnaden mellan ord och handling, och det måste vara en värdig handling/behandling. Återigen: de är människor, vi delar en gemensam natur, det finns bara en och samma väg i livet. Församlingen tror inte på domen eftersom den inget gör. Den fattige kan vara medlet för att uppfylla lagen.

V: Handling och utbyte (stycke 2.12). Nu till handling. Uppmuntrar med löfte om välsignelser, uppmanar att inte förakta. Talar om jämnvikt, vi vårdar de fattiga, de ger något tillbaka - frälsningen.

VI: Invändningar och gyllene regeln (stycke 2.13, 2.14). Invändningar: smittorisken och äcklet inför de sjuka/sjukdomen. Hävdar att det inte är farligt för kroppen att vårda dessa sjuka. Påminner om att livets väg är smal och svår. Ska det inte kosta något att nå frälsning? Det hårda arbetet ger glädje. Gyllene regeln.

VII: Avslutning (stycke 2.14 sista 5 raderna). Avslutande uppmaning och bön.

## **c. Genomgång med citat av och förklaring till bärande paragrafer**

Vi ska nu se på de viktigaste punkterna ur denna predikan, med hänsyn till vårt ämne.

Efter predikans inledande del med hotet om domen mycket väl beskrivet talar Gregorios i del II om hur man ska undvika den hotande domen genom att gå den väg som bibelordet pekar ut.

And how to elude this threat? By choosing the way, alive and fresh, indicated in scripture. What is the way? "I was hungry, I was thirsty, I was a stranger, naked, sick, a prisoner. That which you have done to one single person, it is to me to whom you have done it. Come, then, blessed of my father."<sup>32</sup>

---

32 Holman s. 200 Citatet i citatet är ett sammandrag av Matt 25:34-40.

Han förtydligar att välsignelse kommer av att följa buden och han uppmuntrar församlingen att välja den rätta vägen.

Let us throw ourselves with zeal into the path of God where we will live, blessed by the Lord who holds himself bound to the attentions that we render to the needy. The commandment is vital especially now, with so many in need of basic essentials for survival, and many constrained by need, and many whose bodies are utterly spent from suffering sickness. In caring for them, you will see for yourself the realization of the good news. I think above all of the victims of a terrible illness. The greater the attentions, the more vast the blessings that await the faithful servants of the commandment.<sup>33</sup>

Efter detta går han vidare till en av sina huvudpoänger, den om människornas samhörighet och enhet. In emellan en utläggning av den barmhärtige samariern och beskrivningar av de sjukas öde upprepar han temat om samhörighet.

Do not tear apart the unity of the Spirit, that is to say, do not consider as strangers those beings who partake of our nature; do not imitate the men who condemn the Gospel.<sup>34</sup>

You see a man and in him you have no respect for a brother? No, you do not pity a being of your own race; his affliction only instills horror in you, his begging repels you, and you flee his approach like the assault of a wild beast.<sup>35</sup>

Remember who you are and on whom you contemplate: a human person like yourself, whose basic nature is no different from your own. Don't count too heavily on the future. In condemning the sickness that preys upon the body of this man, you fail to consider whether you might be, in the process condemning yourself and all nature. For you yourself belong to the common nature of all. Treat all therefore as one common reality.<sup>36</sup>

I del III om de sjukas öde verkar Gregorios förtvivla helt över församlingens hårda hjärta, de ser ju vad som händer med de sjuka, varför berörs de inte? Här lyfter han fram deras värde som människor skapade till Guds avbild.

And do you not know who it is who lives in this condition? Man born in the image of God, entrusted with the governance of the earth and the rule over all creatures, here so alienated by sickness that one hesitates to recognize him.<sup>37</sup>

Han fortsätter med detaljerade beskrivningar av de sjukas situation i samhället och deras fysiska lidanden och återvänder till deras människovärde.

I see again this pitiable suffering, these scenes that force one to tears, these human beings dragging themselves along the road, half-dead, yet supremely human.<sup>38</sup>

I del IV går han vidare och uppmanar församlingen att handla, och det gäller att handla rätt, det är inte all hjälp som duger, den behöver nå upp till vissa kvaliteter.

Is it not necessary rather to let our compassion and love for one another shine forth radiantly in action? There is a difference between words and action as great as the difference between a painting and the reality. The Lord affirms that we will be saved, not by our words but by our actions. Also, we ought not to short-change the commandment that enjoins us to help them [the poor]. But let no one say that some place far away from our life is perfectly sufficient and send them off to some frontier, supplying them with food. For a plan of this sort displays neither mercy nor sympathy but is designed, in the guise of goodwill, to banish these people utterly from our life.<sup>39</sup>

Gregorios poängterar att hjälpen måste ske i gemenskap med de fattiga och sjuka. Han tar upp

---

33 Holman s. 200f

34 Holman s. 201

35 Holman s. 201

36 Holman s. 201

37 Holman s. 201

38 Holman s. 202

39 Holman s. 203

behandlingen av djur som exempel, vi hanterar de utsatta sämre än vi behandlar djur. Det är inte värdigt för en medmänniska och han hänvisar åter till den fattiges och sjukas värde och på vår samhörighet som människor. Livets bana är densamma för alla.

Remember who they are on whom we meditate: on human beings, in no way distinct from common nature. "There is for all only one entrance into life": one way to live, to drink, to eat, only one physical make-up, a common biological law, only one physical death, only one return to the dust.<sup>40</sup>

Efter detta påpekar han att det inte är den sjukas fel att han har blivit drabbad, underförstått att det inte finns någon moralisk orsak att skicka bort den sjuke. Gregorios använder den friska kroppens förmåga att läka ett sår eller en orenhet utan att resten av kroppen förstörs som en bild för hur vi borde klara av att ha dessa sjuka kvar ibland oss.

Our healthy skin does not interfere with the healing of the abscess. So why send these unfortunates away from us? This is why: no one fears the pronouncement, "Go, far from me, into the eternal fire. Of those whom you have given no aid, it is me you have failed to help."<sup>41</sup>

Om församlingen bara trodde på de orden så skulle de bistå de fattiga, menar Gregorios, han framställer dessa personer som en tillgång för församlingen, de passar in på alla beskrivningar i budet som bör följas.

Stranger, naked, hungry, sick, prisoner; this person carries all the misfortunes the gospel describes. ... You have here the means by which to fulfill the whole law, rendering to the Lord all the things he demands if you show philanthropy to this person.<sup>42</sup>

I del V uppmuntrar och lockar Gregorios åter sin församling med löften om välsignelse, han försäkrar att alla goda gärningar mot dessa utsatta kommer att bidra till välsignelsens storlek. Efter en utläggning om den rike mannen och Lasaros fortsätter han med utgångspunkt i Paulus undervisning i Andra Korinthierbrevet.

Do we refuse the fair deal that our companion, the godly apostle, offers us: Your overabundance provides for their deficit so that the abundance of the needy in what pertains to this life might provide for your salvation? (2 Cor 8:14) If we wish to find our profit here, we should practice this with foresight. If we desire to take this blessing up, let us give relief right now. If we wish to heal the wounds by which our sins have afflicted us, heal today the ulcers that break down their flesh.<sup>43</sup>

Mot slutet av predikan, i del VI, talar Gregorios om invändningar mot att visa barmhärtighet och göra goda gärningar mot de sjuka. Han tar upp smittorisken och äcklet inför deras sargade kroppar och talar om det hårda arbete som krävs av församlingen och att endast den smala vägen leder till livet (Matt 7:14). Om smittorisken säger han följande:

You imagine that therefore you escape involuntary ills by fleeing sicknesses. These words are made-up excuses by which you conceal your scorn for divine wishes. And they are not true. There is nothing to fear when one is following the commandment. Don't treat evil with evil.<sup>44</sup>

I say: that illness cannot even be transmitted from the sick to those who are healthy. In thus preparing for the kingdom of heaven, there is no [danger of] harm to the body of the one who serves. So why do you still hold back from applying the commandment of love?<sup>45</sup>

Om äcklet inför de svårt nedbrutna kropparna säger han:

God's law commanded much sweat and toil for the hope of heaven and He teaches humankind – by the harder

---

40 Holman s. 203, citatet i citatet är Vish 7:6

41 Holman s. 204, citatet i citatet är delar av Matt 25:41ff

42 Holman s. 204

43 Holman s. 205

44 Holman s. 205

45 Holman s. 205

tasks and harshness of constraining circumstances on all sides – that the way to life is difficult.<sup>46</sup>

Gregorios uppmanar församlingen att inte ge upp bara för att det är hårt arbete, det vore en förolämpning mot Gud, och vänder sedan resonemanget om det hårda slitet till något positivt som ger glädje, till och med något att dra förtjänst av.

For hard exercise has a surprising effect even on the most difficult people, in that it creates a long-term sense of enjoyment. Let no one say this is laborious duty, for it is useful to those who perform it. In time we will change and laborious effort will become sweet. If I must make it even more clear, sympathy toward the unfortunate is, in this life, profitable for the healthy. For it is beautiful for the soul to provide mercy to others who have fallen on misfortune. For all humanity is governed by a single nature, and no one possesses any guarantee of continual happiness.<sup>47</sup>

Efter detta utlägger han den gyllene regeln och avslutar med bön.

## 4. Analys av motiv och argument

### a. Fattiga och rika: människan och människovärdet

#### De fattiga

Vem som räknas som fattig och vad fattigdom är har inte ett enkelt svar under den här perioden. Det finns flera kategorier av fattiga; den som avstår frivilligt och klarar sig på lite, den som tillhör enkelt folk som har få eller inga resurser och den som är utslagen och står utanför samhället. Det är så klart skillnad på självvald fattigdom och påtvingad. Det förra räknas som en form av andlig disciplin, praktiserad av många gestalter genom den kristna historien, men det finns i Gregorios samtid även ett måttfullhetsideal – den filosofiska vägen, bland de som inte är kristna. Gregorios använder det själv som ett gott exempel för församlingen i sina predikningar. Det är inte de självvald fattiga som är i fokus i *De pauperibus amandis* och därför inte heller i denna uppsats.

Man kan säga att förutsättningarna för fattigdom var minst sagt goda. Redan små obalanser i klimat och politik kunde snabbt bli till stora och utlösa kriser av olika slag gällande både matförsörjningen och stabiliteten i samhället. Risker för fattigdom var ett ständigt överhängande hot för en mycket stor del av människorna under 300-talet.<sup>48</sup>

På grekiska används orden *penês* och *ptôchos* för den fattige. *Penês* betecknar en som arbetar för sitt uppehälle, är behövande, fattig och har låg status i samhället men dock är en någorlunda stabil del av det. *Ptôchos* betecknar en som är i akut misär, en som lever utanför samhällets ordning. Det kan också betyda rik som förlorat allt, det finns alltså en nedåtgående rörelse i uttrycket. Det finns inte någon exakt definition på hur fattig man ska vara för att kvala in som det ena eller det andra. Orden används flytande och överlappande under den här perioden, såväl som tidigare, och det är ingen konsekvens i användningen av den ena eller den andra glosan vid översättning, tex från hebreiskan.<sup>49</sup> I Gregorios predikan används båda uttrycken.

Gregorios ger de fattiga en framträdande roll i sin predikan. I *De beneficentia* beskrivs de på många

---

46 Holman s. 205

47 Holman s. 206

48 Brown s. 15

49 Holman s. 5f, Osborne s. 11

sätt; som *olycksdrabbade bröder* (1.6), som *en skatt* vi inte ska låta gå förlorad (1.8), de är *frälsarens avbild*, *hoppets väktare*, *gudsrikets dörrvakter* (1.10). De fattiga beskrivs också som *Guds favoriter* (1.16) och *Kristi älskade* (1.19).

Gregorios markerar närheten mellan de drabbade fattiga och åhörarna när han kallar dem för '*olycksdrabbade bröder*' och uppmanar församlingen att utöva den rätta fastan genom att hjälpa dem. Detta sätt att räkna med de fattiga i samhällets gemenskap är ett för Gregorios tid relativt nytt fenomen. Under trehundralet börjar biskoparna tydligare driva frågan om alla människor som del av samhället. Tidigare räknades endast stadens medborgare in i samhällsmodellen, men under den här perioden vidgas sagda modell och alla kategorier av människor börjar räknas in oavsett om det gäller fattig, rik, stadsbo eller landsortsbo.<sup>50</sup> Det kan uttryckas som att den fattige nu får en form av medborgerliga rättigheter.<sup>51</sup>

Gregorios förklarar inte epiteterna *favoriter* och *älskade* närmare, dock följer bilden av *arvet som bör delas lika* direkt efter *Guds favoriter*. Jag associerar det till historien om Josef som är favoriserad av sin fader men illa behandlad av sina bröder.<sup>52</sup> Uttrycket *Kristi älskade* förklaras inte heller, men det signalerar tydligt intimitet och de fattigas betydelsefullhet.

## Rikedomens problem

Rikedomen som den beskrivs i Gregorios predikningar är ett problem på flera sätt. För det första så verkar den inte kunna hålla sig neutral, utan att den leder till synd: dels fostrar den girighet – mycket vill ha mer, och dels själviskhet – jag vill behålla det jag har för mig själv (1.3, 1.14). Båda dessa problem grundar sig på rädsla att rikedom ska försvinna.

Nästa problem är att de rika *frossar i nöjen* och *samlar kapital på hög* till arvingarna istället för att använda det och det är också en synd. Gregorios försöker övertyga församlingen att istället samla rikedomar som inte överger ägaren, alltså i himlen, (1.16) och *att bruka, inte missbruka* allt det goda som finns och som de fått (1.17).

Ytterligare problem med rikedom är att den leder till oro och distraktion från det som verkligen spelar roll, både livets goda men även livets tunga ansvar distraherar från fokuset som borde ligga på medmänsklighet och den egna frälsningen (1.20, 2.12).

Ett sätt att uttrycka problemet som Gregorios använder är att rikedom leder till *två onda ting, en dubbel synd*. Genom den egna synden, frossandet i överflöd, orsakar den rike även synden att den fattige som kunde ha blivit hjälpt nu inget har (1.6, 1.19). Den rike har alltså ett större ansvar, både för sig själv och för den fattige brodern som han hade kunnat hjälpa. Detta är sprunget ur tanken om samhörigheten mellan alla människor och det ansvar den för med sig.

## Skapade till gudslighet

I predikningarna återkommer Gregorios flera gånger till tankar om människans värde och värdighet. För det första visar han på människans värde i sig. Det grundar sig på att människan är *född till Guds avbild* och anförtrodd som *förvaltare* av skapelsen (2.8). Hon är *Frälsarens avbild* (1.10).

---

50 Brown s. 5f

51 Holman s. 148

52 1 Mos 37:1ff

Detta värde som varje människa har är bestående genom alla svåra prövningar, som tex den nedbrytning av kroppen som de spetälska genomlider: '*halvdöda, men i högsta grad mänskliga*' som Gregorios uttrycker det (2.9).

Värdet av att vara Guds avbild är högsta och djupaste möjliga enligt Gregorios. I sin stora katekes skriver han:

For in this likeness, implied in the word image, there is a summary of all things that characterize Deity;<sup>53</sup>

Denna gudslighet går dock inte att dra så långt som att människan är ett och samma väsen som Gud, även om hon bär '*allt som karakteriserar det Gudomliga*'. Det var lockande på den tiden, och det är lockande nu, att ta tanken om avbilden av Gud lite längre och tänka att vi är samma väsen som Gud, och på så vis direkta delar av det gudomliga, men det går inte att finna stöd för det i Gregorios tanke. I *Om själen och uppståndelsen* uttrycker Gregorios mycket noga att själen är lik Gud, men är inte samma väsen som Gud.<sup>54</sup>

För det andra visar Gregorios i predikningarna på människans värdighet som ska aktas, på två ställen påvisar han problemet med församlingens beteende mot den utslagne. '*De känner inte medömkan med sin egen art*', klarar inte att se dem som de bröder de är (2.7). Det förakt som istället visas dem är inte värdigt en Guds avbild. Det gäller även att behandla dem med värdighet i praktiken. *Att skicka bort de sjuka med förnödenheter till en plats utanför samhällets gemenskap duger inte*. Djur får bättre behandling påpekar Gregorios: de blir matade, vårdade, vi tar in dem i våra egna hus. Det är inte värdigt att behandla människor sämre än djuren (2.10).

### **En passiv roll för den fattige – som en skatt och som frälsningsmedel**

De fattiga har i stor utsträckning en passiv roll i predikningarna. Dels i beskrivningar som objekt, *favoriter* och *älskade*, men också i överförda bilder. De beskrivs i *De beneficentia* som *en skatt* vi inte ska låta gå förlorad, genom denna bild försöker Gregorios uppmuntra sin församling att verkligen ta för sig av insatserna för de fattiga (1.8). Detta återkommer i *In illud* där den fattige beskrivs som ett medel för att uppnå frälsningen. Gregorios erbjuder de fattiga till församlingen som '*de medel [som behövs för] att uppfylla hela lagen*.' (2.11). Han säger även att uppgiften att vårda och hjälpa de sjuka är *användbar* för de som utför den (2.14). Han förtydligar:

If I must make it even more clear, sympathy toward the unfortunate is, in this life, profitable for the healthy.<sup>55</sup>

Det har dock en något torr ton av instrumentell syn på den fattige i frälsningsekonomin. Det ger mig en del frågor som jag har svårt att finna svar på. Går det inte att uppfylla lagen utan behövande? Kan man bli frälst utan de fattiga?<sup>56</sup> Och vad är det de fattiga ger egentligen? Den sista frågan leder över i nästa avsnitt, där den kanske också får ett svar.

### **En aktiv roll för den fattige – som Guds medhjälpare och vittne**

De fattiga beskrivs på ett fåtal ställen i mer aktiva termer. De beskrivs som '*hoppets väktare*',

53 Gregory of Nyssa: The Great Catechism chapter V, s. 479 [http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf205/Page\\_479.html](http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf205/Page_479.html)

54 Gregorios av Nyssa: Om själen och uppståndelsen s. 75f (stycke 23)

55 Holman s. 206

56 Om man får tid över kan man läsa *Tiggarnas strejk* av nobelpristagaren Aminata Sow Fall på samma tema.



'gudsrikets dörrvakter' och de är vittne vid domen (1.10). I de förstnämnda rollerna ses de som Guds medhjälpare vid domen, där deras uppgift är att släppa in den rike/kristne i gudsriket, eller inte om så är fallet. De fattiga vittnar genom att de goda gärningar som görs mot dem blir sedda av Gud och den goda gärningen 'ropar [till Gud] tydligare än en trumpet'.

En del av det judiska arvet i fråga om kristen barmhärtighet och goda gärningar är det som kallas *redemptive almsgiving* eller *self-interested almsgiving*, att visa barmhärtighet och ge allmosor för sin egen frälsnings skull. Detta ger just ett sådant vittnesmål inför Gud av de fattiga som mottagit gåvan.<sup>57</sup>

Gregorios tar även upp de fattigas roll i sin undervisning utifrån 2 Kor 8:14, där säger han att 'ert överflöd ska gå till de fattiga för att *de fattiga ska bidra till er frälsning*' (2.12). Se mer om det i avsnittet om jämvikt nedan.

## **b. Barmhärtighet och goda gärningar: Guds handlande och vårt**

### **Jämvikten**

Tidigt i *De beneficentia* (1.5) beskriver Gregorios de fattiga som samlas i staden och han menar att dessa inte är födda till fattigdom utan de har drabbats av det, att de är fattiga är alltså inte deras egen skuld, eller deras öde om man så vill. Detta är en viktig poäng. I samtiden fanns en uppfattning om något som kan kallas *det begränsade goda* som är en idé om jämvikt i samhället gällande både ekonomiska tillgångar och lycka. Den går i korthet ut på att det goda i världen är begränsat och om jag ger av mina resurser eller gör något gott för den som är drabbad av fattigdom måste det tas någonstans ifrån. Jag löper då risk att själv drabbas av olycka och fattigdom. Denna tanke är så klart ett starkt incitament att avstå från att hjälpa de utsatta. Var och en är sig själv närmast, och det skulle vara oansvarigt att dra ekonomisk olycka och otur över sig själv och sin familj. Det ansågs alltså bäst att inte störa den ödesordning som råder.<sup>58</sup> De rika gav till sin stad, sina släktingar och sina klienter, inte till de fattiga. Släktingarna och klienterna var säkert i många fall fattiga, men det var inte därför som de mottog gåvor. Detta förfarande var inte ett uttryck för att de bemedlade var ohjälpsamma, det kan snarare ses som att de var ansvarsfulla när de höll sig till den rådande ordningen.<sup>59</sup> Denna idé om det begränsade goda är ett hinder för utövandet av barmhärtighet och goda gärningar enligt den kristna modellen.

Gregorios sätt att se på de fattiga och den goda gärningen spränger den tanken och ger ett annat jämviktsperspektiv. I hans sätt att se är obalansen mellan de som har mycket och de som lider av att inte ha en *dubbel synd*; det är synd att frossa och vältra sig i större tillgångar än man behöver och det är synd att de fattiga lider av att ha för lite eller ingenting (1.6, 1.19, 2.12). Med stöd av Paulus undervisning om den enes överflöd som ska ge lättnad åt den andre, 2 Kor 8:13-15, visar Gregorios hur den dubbla synden ska slås ut och så skapas jämvikt mellan människor och harmoni mellan människa och Gud. I detta jämviktsspel ger den fattige tillbaka genom att vittna i favör för givarens frälsning inför Gud.

Vägen till denna jämvikt går genom den rätta fastan, som fostrar den rätta inställningen och som leder till det rätta beteendet; den goda gärningen. Det är den goda gärningen som är motorn i tillrättaläggandet av ordningen, inte den rätta tron eller den rätta fastan i sig. Fastan är visserligen dygdernas grund, men '*fastan måste ge näring åt andra dygder*' – annars är den värdelös (1.4). Han

<sup>57</sup> Allen s. 24

<sup>58</sup> Mayer s. 153f

<sup>59</sup> Holman s. 32f, Brown s. 5, s. 9

understryker vikten av att handla, det är *genom våra gärningar vi blir räddade*, inte genom våra ord (2.10).

## Den goda gärningen / barmhärtighet

Gregorios har ett stort fokus på den goda gärningen och vad den innebär i predikningarna. I *De beneficentia* omtalas den goda gärningen på flera skiftande sätt, tex: domen ska lära oss *värdet av den goda gärningen* (1.12), en *lovprisning av den goda gärningen* (1.12), att *goda gärningar gudomliggör* (1.15) *goda gärningar ger belöningar i detta och i nästa liv* (1.15). Det finns andra passager som mer beskriver vad den innebär, dvs vad gör man när man gör goda gärningar: att *ge* (1.9), *skapa och upprätthålla*, som Gud gör (1.12), *nära, vattna, kläda*, enligt Matt 25 (1.12), att *dela sina tillgångar* (1.16), *gemenskap* (1.16).

Gud älskar barmhärtighet och goda gärningar, den som utför dem blir *'präglad i den gudomliges avbild, så att denne kan bli bilden av det Ursprungliga Väsendet'* (1.15).<sup>60</sup> Människan är från början skapad till Guds avbild (2.8, 1.10). De goda gärningarna gör henne än mer gudslig, det leder människan på vägen till att bli ännu mer det hon är tänkt att vara från början. Goda gärningar gudomliggör människan.

I *In illud* talar Gregorios om att gå den rätta vägen genom att *följa buden och ge mat, dryck, gemenskap, kläder, vård* etc. (2.4) Han försöker motivera församlingen till att *skrida till handling*, skillnaden mellan ord och handling är som mellan tavla och verklighet, och *endast handlingen frälser* (2.10), han uppmanar församlingen att anta utmaningen och lovar att *'alla goda gärningar bär himmelsk frukt'* (2.12).

Motsatsen till goda gärningar beskrivs som att *frossa egoistiskt* och *samla kapital på hög till arvingarna* istället för att använda det till allas bästa (1.14).

Euergetism kallas det system med rika välgörare som finansierar offentliga byggnader, utbildning, utsmyckning och festivaler i sin stad. Gåvan var riktad till staden, dess medborgare eller den rika personens närmaste, släkt, vänner och klienter. Detta system var väl utbredd i den grekisk-romerska världen vid den här tidpunkten. Den som utför dessa goda gärningar för sin stad och dess medborgare kallas euergetés, välgörare.<sup>61</sup> I kristna sammanhang skapas den kristne välgöraren på bilden av den befintliga grekisk-romerske euergetés. Bland de kristna förändras dock konceptet och fokus för gärningen flyttas från staden och stadens invånare till att inkludera alla behövande, efter skriftens förebild. Ibland utfördes de goda gärningarna direkt av den som gav, men ofta gick det via kyrkans arbete bland de fattiga, dvs en institutionalisering redan då.<sup>62</sup> Den kristna välgörenheten inspirerades även av den judiska, aktuellt här är framför allt det som kallas *redemptive almsgiving*. Motivering till detta hämtades från Gamla testamentets skrifter, främst ur Psaltaren, Ordspråksboken, Tobit och Jesaja.<sup>63</sup>

## Gud som förebild

Den ena anledningen jag finner till att utföra goda gärningar är *förebilden*. Gud som goda

60 Holman s. 197 "... they may become the image of the Primordial Being, pure, who surpasses all intelligence."

61 Holman s. 32f, Brown s. 5

62 Grig s. 160

63 Allen s. 24

gärningars upphovsman upprepas tydligt tre gånger i *De beneficentia*. Gregorios börjar med att säga att det är Gud själv som först '*manifesterar sig som upphovsman till goda och filantropiska gärningar*' genom skapelsen och upprätthållandet av skapelsen (1.12), sedan fortsätter han med att kalla Gud '*den ursprungliga designern av goda gärningar*', vad de goda gärningarna är förklaras genom en alludering på Jesu ord i Matt 25:35f om de hungrande, törstiga och nakna (1.12). Och till sist kallar han Gud '*grundare av goda gärningar*', vilken ger kunskap och möter våra behov med 'rikedom och vänlighet' (1.13).

Förebilden skapar och upprätthåller; när, vattnar och kläder behövande; ger kunskap; ger med generositet och vänlighet. Det är en tydlig uppgift för församlingen att göra på samma sätt. Kunskap om förebilden är inte fördold, enligt Gregorios, varje ord i Bibeln lär oss att '*imitera Frälsaren och skaparen*' (1.14).

### **Samhörigheten: alla delar vi samma natur och samma arv**

Den andra anledningen jag finner till att göra goda gärningar mot de behövande är att alla människor hör samman. I *De beneficentia* använder Gregorios bilden av familjen för att framhålla att alla människor hör ihop, han kallar de utsatta för *olycksdrabbade bröder* (1.6), han visar på människans *gemensamma ursprung* - 'allt tillhör Gud som är allas far' och *gemensamma natur* - 'vi är alla bröder av samma ras' (1.16). De två senare uttrycken är hämtade från en liknelse om arv som Gregorios använder sig av, den bilden stödjer tanken om de fattigas värde och delaktighet i det gemensamma samhället och de rikas ansvar gentemot de fattiga som följer av det.

Bilden av arvet är strukturerad som en enmans förhandling. Gregorios börjar högt med att säga att det är bäst när arvet delas i lika delar. Det är som att han vill poängtera hur viktig frågan är. Att ge bort hälften av förmögenheten till de fattiga kan dock kännas väl magstarkt, det vet han säkert om, så han går vidare och talar om en tredjedel och sedan en femtedel i sitt exempel med arvet.

One man who wishes to retain all for himself and hinders his brothers from touching a third or even a fifth of the inheritance, this man is a brutal tyrant, [...] <sup>64</sup>

Att avstå mellan en femtedel och en tredjedel av förmögenheten ansåg han kanske som mer rimligt och möjligt att sikta på i den rådande situationen. Vad det faktiska utfallet sedan blev kan vi inte veta något om.<sup>65</sup> I samband med detta nämner han inte givande av tionde eller annat regelbundet givande till kyrkan. Bibelreferens eller annan referens till sådant givande förekommer inte i predikningarna i övrigt heller, förutom när han nämner ankans skärv från Luk 21:1-4 (1.9).

I *In illud* tar Gregorios också återkommande upp temat att alla människor hör samman, att vi alla är del av samma natur. Detta uttrycks på flera olika sätt: vi har del i samma natur, vi tillhör samma verklighet, livet levs på ett enda sätt, etc.:

1. Do not tear apart the unity of the Spirit, that is to say, do not consider as strangers those beings who partake of our nature; [...] <sup>66</sup> (2.5)
2. You see a man and in him you have no respect for a brother? No, you do not pity a being of your own race; [...] <sup>67</sup> (2.7)
3. [...] a human person like yourself, whose basic nature is no different from your own. [...] you might be, in the process condemning yourself and all nature. For you yourself belong to the common nature of all. Treat all

64 Holman s. 197

65 Holman s. 15

66 Holman s. 201

67 Holman s. 201

therefore as one common reality.<sup>68</sup> (2.7)

4. [...] on human beings, in no way distinct from common nature. "There is for all only one entrance into life": one way to live, to drink, to eat, only one physical make-up, a common biological law, only one physical death, only one return to the dust.<sup>69</sup> (2.11)
5. For all humanity is governed by a single nature, [...] <sup>70</sup> (2:14)

Vad är det egentligen han menar med en och samma natur? Den ger tydligen en så djup samhörighet att den enligt Gregorios ofelbart ska leda till barmhärtighet mot nästan.

I exempel 1, 3,4 och 5 används *fýsis* för den natur som människor 'har del i', 'har gemensam', 'är samma', 'hela naturen', 'stys av'. Ordet kan stå för både inre och yttre egenskaper och när det gäller filosofiska tankegångar är det främst inre principer som menas. I Gregorios text gäller det just en sådan filosofisk användning, *fýsis* står alltså här för den inre ursprungliga egenskapen/kraften, det inre väsendet. Intressant i exempel 1 är också satsen om Anden, den kan även läsas som 'motstå inte Andens ordning'.<sup>71</sup> I exempel 2 återkommer temat om familj, som även används i *De beneficentia*, här gäller det förhållnings sättet till en medmänniska. Ordet som används är *syggeneia*, släkting, anförvant, någon av samma sort eller samma ursprung. Holman översätter med 'brother'. I exempel 3 används *pragma* för den yttre gemensamma verkligheten.<sup>72</sup>

Gregorios menar att eftersom vi människor i vårt inre är samma grundläggande natur, kan vi inte anse att någon som har del i denna natur är en främling, det vill säga ingen människa kan vara främmande för oss. Människans natur blir i detta resonemang den inre idé av samhörighet som bör styra agerandet för medmänniskan i den yttre verkligheten. Den inre enheten måste ageras ut i yttre gemenskap och samhörighet. Därför kan vi inte neka en medmänniska hjälp och samtidigt ha moralisk trovärdighet kvar. Denna gemensamma inre natur bestämmer alltså att vi i den yttre verkligheten måste agera för varandras bästa om vi vill nå frälsningen. Detta är Andens ordning, eller enhet om man så vill, som vi inte bör motsätta oss.

## 5. Sammanfattande slutsats – Teologiska motiveringar till barmhärtighet funna i *De pauperibus amandis*

### Värdet - antropologiska reflexioner

Det första området som utmärker sig i predikningarna är tankarna om människans värde, vilka kommer till uttryck när Gregorios talar om de fattiga och utsatta. Det blir tydligt att varje människa har ett värde som grundar sig på att hon är skapad till Guds avbild. Värdet är inte på något sätt relaterat till fysisk eller social status. Människan förändras under sin livstid, men värdet gör inte det; frisk, rik, fattig, sjuk, döende: alla är de lika mycket Guds avbild. Detta värde är som en passersedel för alla till att få bli bemött med barmhärtighet och goda gärningar när det behövs.

---

68 Holman s. 201

69 Holman s. 203

70 Holman s. 206

71 "Μὲ ἀντιβαίνειν τῆ διατάξει τοῦ πνεύματος." s. 2 i *In illud* [http://khazarzar.skeptik.net/pgm/Pg\\_Migne/Gregory%20of%20Nyssa\\_PG%2044-46/In%20illud%20Quatenus%20uni%20ex%20his%20fecistis%20mihi%20fecistis.pdf](http://khazarzar.skeptik.net/pgm/Pg_Migne/Gregory%20of%20Nyssa_PG%2044-46/In%20illud%20Quatenus%20uni%20ex%20his%20fecistis%20mihi%20fecistis.pdf)

72 LSJ via Perseus: *pragma* = thing, concrete reality <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph?l=pra%2Fgmatos&la=greek#lexicon> hämtat 040512. I övrigt min översättning utifrån Liddell & Scott.

Tänkarna om människans värde tar sig också uttryck i Gregorios bekymmer med församlingens sätt att hantera de utslagna. Det saknar värdighet. Han återkommer till att de inte ser dem som bröder/familj och heller inte behandlar dem som sådana. De vänder sig bort när de istället borde vända sig till sina medmänniskor. Jag fäste mig särskilt vid anmärkningen att det inte duger att skicka bort de sjuka med nog med förnödenheter så de klarar sig men till en plats utanför samhällets gemenskap. Människans värde och människans gemenskap tycks höra samman. Ingen är värd förakt och ingen är värd att uteslutas på grund av fysiska eller sociala problem, varken den sjuke eller den fattige. Liksom den friska kroppen klarar av en åkomma utan att förstöras borde vårt samhälle klara av att ha de sjuka och fattiga kvar i gemenskapen (2.11).

De fattiga har också ett särskilt värde i frälsningsekonomiska termer. Det goda som har gjorts mot dem vittnar inför Gud, och detta pläderar starkt för givarens frikännande i domen. Just den här tanken känns ganska fjärran från den teologiska diskussionen idag. I min tanke står den fattiges värde som frälsningsmedel i motsats till den fattiges absoluta människovärde, den fattige blir som en handelsvara i frälsningsekonomin, reducerad till något instrumentellt man använder sig av för att bli räddad. Min förståelse av individens värde är förstas kopplad till vår tid och dagens idéer om jämnbördighet och jämställdhet. Det kan ju mycket väl vara så att de båda sätten att ha värde på inte är i konflikt eller utesluter varandra i Gregorios tanke även om det ser ut som en motsättning för mig.

### **Imitatio - soteriologiska reflexioner**

Det andra området som utmärker sig är handlingen, det som räknas är att göra något och att göra det rätt. Det här uppmärksammas redan i talet om fastan i inledningen till den första predikan. Gregorios framhåller hur viktigt det är med rätt intention och rätt resultat av fastan. Att disciplinera sig för sakens skull leder ingen vart. Idag är det lite fint i sig att ha karaktär att avstå, men i detta tankesätt ekar det tomt att avstå för att visa att man kan eller att man är duktig, som uppvisning är det helt ointressant.<sup>73</sup> Fastan måste ge resultat för medmänniskan. Gregorios är noga med att det är handlingen som räknas, det är den som räddar undan fällande dom, och det är kvaliteten på handlingen som är avgörande. Tonen kan uppfattas kärv, *good enough* är inte ett koncept som Gregorios uppmuntrar. Vill människan bli frälst måste hon ta steget från att göra ingenting för medmänniskan till att göra något och dessutom göra det rätta. Exemplet med dem som vill skicka bort de sjuka ur staden med förnödenheter så de klarar sig är tydligt, det beteendet duger inte. Det ser ut som om man gör något för dem, men egentligen handlar man i egen sak för att slippa se dem. Att städa bort de människor som inte passar in eller som vi är rädda för är ett beteende som tydligen följt mänskligheten länge.

En av de starka motiveringarna till att göra det rätta är förebilden. Att göra goda gärningar är att följa den första och största förebilden i barmhärtighet, Gud själv. Det är Gud vi imiterar när vi skapar, upprätthåller, vårdar och delar vår gemenskap. Följderna av detta handlande är fler än bara den utförda barmhärtigheten mot nästan. Den som agerar på detta sätt blir nämligen mer och mer lik Gud, den goda gärningen gudomliggör människan.

I strävan att gå den rätta vägen på detta sätt och göra rätta handlingar kan rikedom vara ett problem eftersom den inte uppmuntrar till det rätta beteendet, den lockar snarare fram girighet, själviskhet och öppnar upp för många möjligheter till missbruk av både resurser och människor. Jag tror att en av Gregorios poänger gällande rikedom som vi verkligen kan ta till oss är att den leder

---

<sup>73</sup> Syftar här på samtidskulturen kring mat, ätande (och träning). Ingen religiös tradition som jag har uppmärksammat förespråkar en fasta eller askes utan en djupare mening.

till ett större ansvar både för resurserna man besitter, men också för de handlingar man utför eftersom de har potential att påverka så många människor och situationer.

### **Enheten - ontologiska reflexioner**

Det tredje området som utmärker sig är tankarna om människornas samhörighet och inre enhet. Gregorios använder bilden av familj flera gånger och kallar Gud för allas fader. Det är som om han vill poängtera att främlingen, den sjuke och den fattige är familjemedlemmar som du ännu inte känner. Alla har vi del i samma natur (*fysis*) och vi har samma ursprung: Gud. Precis som vi delar den yttre synliga verkligheten, delar vi den inre naturen som är sprungen ur Gud.

Denna samhörighet borde, enligt Gregorios, omöjliggöra att människor tar avstånd från varandra och lämnar var och en åt sitt eget öde – för det är ju inte var sitt eget, i förlängningen är det gemensamt. Vi är av samma väsen, lever samma liv, delar samma verklighet, allt i samma Guds Ande. Att vi på detta sätt är ett är för honom en grundorsak till att visa barmhärtighet och göra goda gärningar mot behövande. Enheten oss emellan behöver få konkreta uttryck.

Rikedomens problem spelar också in på detta område, då den öppnar för egoism och kan bli ett hinder för att förstå och gå in i samhörigheten med andra människor när man är sig själv nog och inte för sin egen skull behöver andras hjälp.

Jag tänker att Gregorios arbetar parallellt med den mer praktiska bilden av familj/släkt och det mer mystiska talet om människans inre gemensamma natur för att nå fram så brett som möjligt. Det är som om bara församlingen förstod det här konceptet så skulle problemet med de fattiga och behövande snart vara löst.

### **Till slut – en sammanfattning**

I det här arbetet har jag sökt efter en teologisk motivering till barmhärtighet och goda gärningar, för att på ett djupare plan förstå det och kunna stärka tänkande och teologi runt dessa frågor idag. I uppsatsens form har jag gjort det genom ett närstudium av två predikningar av Gregorios av Nyssa kallade *De pauperibus amandis*. I dessa har jag funnit tydliga teologiska föreställningar som ligger bakom Gregorios förståelse av barmhärtighet och vikten av att göra goda gärningar mot nästan. Grundläggande i detta fall är människans orubbliga värde, ett värde som beror av att hon är skapad till Guds avbild, och alla människors enhet, en enhet som kommer av att vi alla delar samma inre natur sprungen ur Gud. Svaret på problemet med de fattiga och lidande, som fanns då och som finns bland oss idag, är imitatio, att följa Guds exempel – den första och största förebilden i barmhärtighet. Att i Guds efterföljd visa barmhärtighet och göra goda gärningar är gudomliggörande och leder människan mot att bli mer och mer den hon är skapad till att vara.

## Summary

In this dissertation I am trying to find a deeper theological understanding of the concept of mercy and the doing of good deeds. In this quest I have chosen to study two sermons by Gregory of Nyssa called *De pauperibus amandis*. He preached these sermons in the last third of the 4<sup>th</sup> century, a time not that foreign to ours as one can believe.

I have found three themes important as motivation for mercy and the doing of good deeds in these sermons: the human value, the unity of all humanity and the imitation of God. These three themes can inspire and challenge us today as we seek to understand the theological basis for mercy and the doing of good deeds.

The human value is based on man being created in the image of God, and Gregory makes clear that this unwavering value entitles every human being to the right to be treated with dignity and compassion in time of need.

The unity of all humanity depends on the inner nature which is shared by all human beings, a nature which has its origin in God. Gregory teaches that this common nature needs to be expressed in a concrete physical way, in showing mercy and doing good deeds towards our fellows.

The model for all christians in doing these good works is God himself, the first and greatest example. The imitation of God is an essential task for all christians, that is to participate in the continuation of Gods creation and good work, in doing so they will be divinized.

# Bibliografi

## Källor

Gregorios av Nyssa, *Om själen och uppståndelsen*, i *Den heliga Makrinas liv & Om själen och uppståndelsen*, övers. och inl. Sten Hidal, Skellefteå: Artos 1999

Gregory of Nyssa: Dogmatic Treatises, Etc., NPNF2-05 ed. Philip Schaff  
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf205> hämtad 180512

Direktlänk till *The Great Catechism* i *Dogmatic Treatises, Etc.*  
<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf205.xi.ii.vii.html> hämtad 180512

Gregory of Nyssa i *Patrologiae Cursus Completus Graeca*, ed. J.P. Migne vol. 44-46, index [http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG\\_Migne/Gregory%20of%20Nyssa\\_PG%2044-46/](http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Gregory%20of%20Nyssa_PG%2044-46/)  
Senast modifierad 101108. Hämtad 250412.

direktlänk *De beneficentia*  
[http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG\\_Migne/Gregory%20of%20Nyssa\\_PG%2044-46/De%20beneficentia.pdf](http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Gregory%20of%20Nyssa_PG%2044-46/De%20beneficentia.pdf)  
Senast modifierad 101108. Hämtad 250412.

direktlänk *In Illud: Quatenus uni ex his fecistis mihi fecistis*  
[http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG\\_Migne/Gregory%20of%20Nyssa\\_PG%2044-46/In%20illud%20Quatenus%20uni%20ex%20his%20fecistis%20mihi%20fecistis.pdf](http://khazarzar.skeptik.net/pgm/PG_Migne/Gregory%20of%20Nyssa_PG%2044-46/In%20illud%20Quatenus%20uni%20ex%20his%20fecistis%20mihi%20fecistis.pdf)  
Senast modifierad 101108. Hämtad 250412.

## Litteratur

Allen, Pauline, Neil, Bronwen, Mayer, Wendy, *Preaching Poverty in Late Antiquity: Perceptions and Realities*, Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt 2009

*Bibeln*, Bibelkommissionens översättning 2000, Örebro: Libris förlag 2001

Brown, Peter, *Poverty and Leadership in the Later Roman Empire – the Menahem Stern Jerusalem Lectures*, Hanover and London: Brandeis University Press 2002

Daley, Brian E., ”Building a new city: The Cappadocian Fathers and the Rethoric of Philanthropy”, *Journal of Early Christian Studies*, volume 7, Number 3, pp. 431-461, 1999

Drobner, Hubertus R., *The Fathers of the Church – a Comprehensive Introduction*, transl. Siegfried S. Schatzmann, Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers 2007

Grig, Lucy, ”Trowing Parties for the Poor: Poverty and Splendor in the Late Antique Church”, i *Poverty in the Roman World*, eds. Margaret Atkins & Robin Osborne, Cambridge: Cambridge



University Press 2006

Hidal, Sten, ”inledning” i *Gregorios av Nyssa: Den heliga Makrinas liv & Om själen och uppståndelsen*, Skellefteå: Artos 1999

Holman, Susan R., *The Hungry are Dying, Beggars and Bishops in Roman Cappadocia*, New York: Oxford University Press 2001

Liddell and Scott, *Greek-English Lexicon*, Abridged Edition, Oxford: Oxford University Press 1871

Liddell-Scott-Jones (LSJ) via the Perseus Project: Perseus Online Greek Dictionary  
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph>

Mayer, Wendy, ”Poverty and Generosity Toward the Poor in the Time of John Chrysostom”, i *Wealth and Poverty in Early Church and Society*, ed. Susan R. Holman, Grand Rapids: Baker Academic 2008

Osborne, Robin, ”Roman Poverty in Context”, i *Poverty in the Roman World*, eds. Margaret Atkins & Robin, Osborne, Cambridge: Cambridge University Press 2006

Salomon, D. A and McCambly, R, *Two Homilies on Almsgiving by Gregory of Nyssa, Introduction*.  
<http://www.sage.edu/faculty/salomd/nyssa/benef.html>  
Senast modifierad 201207. Hämtad 260412.